

Joseph E. Stiglitz, Columbia Üniversitesi'nde Profesör ve Nobel Ekonomi Ödülü sahibidir. Son yayımlanan Serbest Düşüş: Serbest Piyasalar ve Küresel Ekonominin Batışı kitabı Fransızca, Almanca, Japonca ve İspanyolca bulunabilir.

JOSEPH E. STIGLITZ

Gezegele kumar oynamak

Las Vegas'ta kumar oynayanlar, kazandıklarından fazlasını kaybederler. Toplum olarak, büyük bankalarımızla, nükleer santrallerimizle, gezegenimizle kumar oynuyoruz. Las Vegas'ta olduğu gibi, şanslı azınlık, **ekonomiyi riske atan bankacılar ve gezegenimizi riske atan enerji şirketlerinin sahipleri, büyük para kazanabilir.** Ama ortalamaya bakıldığında ve neredeyse kesinlikle, tüm kumarbazlar gibi, toplum olarak biz kaybedeceğiz.

Japonya depreminin, özellikle Fukuşima nükleer santralinde süregelen krizin sonuçları, Büyük Durgunluğu başlatan Amerikan finansal çöküşüne tanık olanlara tatsız hatıraları anımsatıyor. Her iki olay da riskler ve piyasalar ile toplumların ne kadar kötü idare ettikleri konusunda katı dersler verdi.

Tabii ki, bir anlamda, 25 bini aşkın insanın hayatını yitirdiği veya kayıp olduğu bir deprem felaketi ile fiziksel bir çilenin bağlanamayacağı finansal kriz arasında karşılaştırma yapılmaz. Ancak konu Fukuşima'daki nükleer erime olunca, iki olay arasında ortak bir izlek oluşuyor.

Hem nükleer hem de finans endüstrilerindeki uzmanlar, yeni teknolojinin felaket riskini ortadan kaldırdığına ilişkin bizlere güvence vermişti. Gelişmeler on-

ları haksız çıkardı. Riskler var olmakla kalmadı, sonuçları o kadar devasa oldu ki endüstri önderlerinin özendirmeye çalıştıkları sistemlerin sözde faydalarının tümünü bir çırpıda siliverdi.

Merkez Bankası başkanından finansın devlerine kadar Amerika'nın ekonomi guruları, Büyük Durgunluk öncesinde, riske hükmetmeyi öğrendiğimiz konusunda böbürleniyorlardı. Türevler ve kredi-temerrüt takasları gibi "Yenilikçi" finansal enstrümanlar, riskin ekonomi geneline dağıtılmasını sağladı. Artık biliyoruz ki yalnızca toplumun geri kalanını değil, kendilerini de kandırıyorlar.

Bu finans sihirbazlarının, bırakın "şişman kuyruklu dağılım" (muazzam sonuçları olan nadir olaylar için kullanılan, bazen 'siyah kuğular' olarak da adlandırılan bir istatistik terimi) tarafından getirilen riskleri anlamayı, riskin çetrefilliliğini anlamadıkları ortaya çıktı. Yüzyılda bir, hatta evrenin ömrü boyunca bir kez olması beklenen olaylar, her on yılda bir gerçekleşiyor gibi gözüküyor. Daha da kötüsü, bu olayların yalnızca sıklığı değil, nükleer endüstriye musallat olan erimeler gibi astronomik boyuttaki zararının yol açacakları da hafife alındı.

RİSK YÖNETİMİNDE NEDEN BU KADAR BAŞARISIZ OLDUK?

Ekonomi ve psikoloji alanlarındaki araştırmalar, bu riskleri yönetmekte neden bu kadar başarısız olduğumuzu anlamamıza yardım ediyor. Nadir olayları muhakeme etme konusunda pek az deneysel dayanağımız var, bu yüzden iyi tahminde bulunmamız zor. Böyle durumlarda, gündeme temennilerden fazlası gelebiliyor. Üzerinde iyice düşünmek için biraz teşvik ihtiyacımız olabilir. Tam tersine, hataların sonuçlarına başkaları katlanıyorken, teşvikler, kendini kandırmaya yol

açıyor. Kayıpları toplumsallaştırıp kazançları özelleştiren bir sistem, riski kötü yönetmeye mahkûmdur.

Gerçekte mali sektörün tamamı, resmi kurum sorunları ve dışsalılıklarla doluydu. Kredi derecelendirme kuruluşlarının, kendilerine ödeme yapan yatırım bankaları tarafından hazırlanan yüksek riskli menkul kıymetlere iyi notlar verme konusunda teşvikleri vardı. Mortgage düzenleyicileri, kendi sorumsuzluklarının sonuçlarına katlanmadılar, hatta yıkıcı borçlandırma yapan veya kaybetmek üzere tasarlanmış menkul kıymetleri yaratan ve pazarlayanlar, bunu kendilerini cezai ve hukuki sorumluluktan kurtaran şekillerde yaptılar.

Bu da bizi bir sonraki soruya getiriyor: Gerçekleşmek üzere bekleyen başka "siyah kuğu" olaylar var mı? Ne yazık ki bugün karşı karşıya olduğumuz gerçekten büyük risklerin bazıları, nadir olaylar bile değiller. İyi haber, bu gibi riskler, çok az veya sıfır maliyetle kontrol altına alınabilir. Kötü haber ise, mevcut statükodan kâr elde eden kişiler olduğu için, bunu yapmanın güçlü bir siyasi muhalefet ile karşılaşacağı.

Son yıllarda, büyük risklerin ikisine tanık olduk ancak onları kontrol altına alacak pek az şey yaptık. Bazılarına göre, son krizin yönetilme biçimi, gelecekteki bir finansal erime riskini artırmış olabilir.

DİZGİNLERİNDEN BOŞANMIŞ KAPİTALİZMİN BU KADARI!

Batamayacak kadar büyük bankalar ve içinde buldukları piyasalar, artık, başları belaya girerse kurtarılmayı bekleyebileceklerini biliyorlar. Bu "ahlaki tehlike"nin bir sonucu olarak, bu bankalar, kendilerine üstün performanslarına değil, siyasi güçlerine dayanan

rekabetçi üstünlük sağlayan avantajlı koşullarda borçlanabilirler. Risk alma konusundaki bazı aşırılıklar engellenmişken, yıkıcı borçlandırma ve muğlak tezgâh üstü türevlerdeki denetim dışı işlemler sürüyor. Aşırı risk almayı cesaretlendiren teşvik sistemi de neredeyse hiç değişmedi.

Aynı şekilde, Almanya eski nükleer reaktörlerini kapatmış iken, ABD'de ve başka yerlerde, Fukuşima'daki ile aynı kusurlu tasarıma sahip olan santraller bile işlemeye devam ediyor. Nükleer endüstrinin varlığının özü -nükleer bir felaket olduğunda ve hâlâ halledilemeyen nükleer atık boşaltımının maliyetlerine toplumun katıldığı- örtülü kamu sübvansiyonlarına dayanıyor. Dizginlerinden boşanmış kapitalizmin bu kadarı!

JAPONYA FELAKETİNİN VERDİĞİ DERS

Gezegen için, diğer ikisi gibi neredeyse muhakkak olan

bir risk daha var: Küresel ısınma ve iklim değişikliği. Bilim adamlarınca öngörülen, sonucu hemen hemen kesin olanın gerçekleşmesi durumunda, düşük maliyetle geçiş yapabileceğimiz başka gezegenler olsa, bu riskin göze alınabileceği söylenebilirdi. Ama yok, bu nedenle de göze alınamaz.

Emisyonları azaltmanın maliyeti, dünyanın karşı karşıya olduğu muhtemel risklerle karşılaştırıldığında düşük kalıyor. Nükleer seçeneği göz ardı etsek bile (maliyeti hemen her zaman küçümsenen), durum böyle. Hiç kuşkusuz, kömür ve petrol şirketleri zarar görür, ABD gibi büyük kirlilik yaratan ülkeler de tabii ki daha az müsrif yaşam tarzı olanlara göre daha yüksek bir bedel öderler.

Netice itibarıyla, Las Vegas'ta kumar oynayanlar, kazandıklarından fazlasını kaybederler. Toplum olarak, büyük bankalarımızla, nükleer santrallerimizle, gezegenimizle kumar oynuyoruz. Las Vegas'ta olduğu gibi, şanslı azınlık, ekonomiyi riske atan bankacılar ve gezegenimizi riske atan enerji şirketlerinin sahipleri, büyük para kazanabilir. Ama ortalamaya bakıldığında ve neredeyse kesinlikle, tüm kumarbazlar gibi, toplum olarak biz kaybedeceğiz.

Bu, ne yazık ki, kendimizi tehlikeye atarak yok saydığımız Japonya felaketinin verdiği bir derstir.

Telif Hakkı: Project Syndicate, 2010.

www.project-syndicate.org

Son yıllarda, büyük risklerin ikisine tanık olduk ancak onları kontrol altına alacak pek az şey yaptık. Bazılarına göre, son krizin yönetilme biçimi, gelecekteki bir finansal erime riskini artırmış olabilir.